

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ**Стаття 74. Звільнення від покарання та його відбування**

1. Звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбування, заміна більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання, крім звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію чи акта про помилування, може застосовуватися тільки судом у випадках, передбачених цим Кодексом.

2. Особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання.

3. Призначена засудженому міра покарання, що перевищує санкцію нового закону, знижується до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону. У разі якщо така межа передбачає більш м'який вид покарання, відбуте засудженим покарання зараховується з перерахуванням за правилами, встановленими частиною першою статті 72 цього Кодексу.

4. Особа, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, може бути за вироком суду звільнена від покарання, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною.

5. Особа також може бути за вироком суду звільнена від покарання на підставах, передбачених статтею 49 цього Кодексу.

(Стаття 74 із змінами, внесеними згідно із Законами № 270-VI від 15.04.2008, № 1698-VII від 14.10.2014)

1. Звільнення від покарання та його відбування є формами реалізації кримінальної відповідальності. Норми про звільнення від покарання та його відбування передбачені не лише у кримінальному, а й у кримінально-виконавчому законодавстві України. Аналіз положень законодавства кримінального блоку дозволяє сформувати *систему видів звільнення від покарання*. За змістом ч. 1 ст. 74 КК суд уповноважений: 1) звільнити засудженого від покарання; 2) звільнити засудженого від відбування покарання; 3) замінити засудженому покарання на більш м'яке; 4) пом'якшити засудженому призначене покарання. З урахуванням стадій кримінального провадження зазначені види звільнення від покарання можна поділити на такі різновиди.

Види звільнення від покарання при ухваленні вироку (ст. 368 КПК).

Звільнення від покарання. На стадії ухвалення вироку закон передбачає звільнення від покарання у двох формах. Першою є звільнення засудженого від призначеного певного виду та міри покарання (ч. 4 ст. 74, ч. 5 ст. 74, ч. 3 ст. 19 КК, абз. 7 п. 8 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»). У межах другої форми засуджений до певного виду та міри покарання повністю звільняється від призначеного покарання (ч. 2 ст. 84, ч. 1 ст. 105 КК).

Звільнення від відбування покарання. У цьому разі винуватий засуджується до певного виду та міри покарання, від відбування якого він звільняється у зв'язку з певними обставинами (ч. 5 ст. 72, статті 75, 79, 104, ч. 2 ст. 84, ст. 85 КК).

Заміна покарання більш м'яким. Допускається на стадії ухвалення вироку з підстав, передбачених ч. 1 ст. 58 та ч. 1 ст. 62 КК.

Види звільнення від покарання під час виконання вироку (ст. 537 КПК).

Звільнення від покарання. На стадії виконання вироку можливе повне звільнення від призначеного покарання з підстав, передбачених ч. 2 ст. 74, частинами 1–3 ст. 84 КК. На цій стадії застосовуються також види звільнення від покарання як позитивний правовий наслідок рішення суду про звільнення від відбування покарання (ст. 78, ч. 4 ст. 83, частини 1, 2, 4 ст. 84 КК, ч. 3 ст. 515 КПК).

Звільнення від відбування покарання на цій процесуальній стадії може реалізовуватися у певних формах. Першою є звільнення від відбування покарання засудженого, який ще не почав реально його відбувати (ст. 80, ч. 4 ст. 84, частини 1, 3 ст. 106 КК). Другою формою, що

застосовується на цій стадії є звільнення від відбування покарання засудженого, який почав реально відбувати покарання (статті 81, 107, 83, частини 1, 2 ст. 84, статті 85, 87 КК, ч. 3 ст. 37, ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 59, частини 6, 9 ст. 154 КВК).

Заміна покарання більш м'яким. Здійснюється на стадії виконання вироку з підстав, передбачених ч. 3 ст. 57, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 62, ч. 5 ст. 80, ст. 82, ч. 4 ст. 83, ч. 2 ст. 87 КК, частинами 2, 3 ст. 46 КВК).

Пом'якшення покарання. Передбачає зниження або скорочення судом межі призначеного за вироком суду покарання, яке відбуває засуджений (ч. 3 ст. 74, статті 86, 87 КК).

Питання про застосування норм про звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання, заміну покарання більш м'яким, а також пом'якшення покарання вирішується судом за клопотанням (поданням) прокурора, засудженого, його захисника, законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках, встановлених законом (ч. 1 ст. 539 КПК).

Звільнення від покарання та його відбування (розд. XII Загальної частини КК) необхідно відрізнити від *відстрочки виконання вироку*, передбаченої ст. 536 КПК.

Відповідно до ч. 1 ст. 536 КПК виконання вироку про засудження особи до виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі може бути відстрочено у разі: 1) тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, – до його видужання; 2) вагітності засудженої або за наявності у неї малолітньої дитини – на час вагітності або до досягнення дитиною трьох років, якщо особу засуджено за злочин, що не є особливо тяжким; 3) якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо) – на строк, встановлений судом, але не більше одного року з дня набрання вироком законної сили.

При цьому відстрочка виконання вироку не допускається щодо осіб, засуджених за тяжкі (крім випадків, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК) та особливо тяжкі злочини незалежно від строку покарання (ч. 2 ст. 536 КПК).

2. У ч. 2 ст. 74 КК передбачено обов'язок суду негайно звільнити від призначеного покарання особу, яка засуджена за діяння, караність якого законом усунена. Підставою для такого звільнення є зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі (ч. 1 ст. 5 КК).

Караність діяння може бути усунена законодавцем різними способами. Одним із способів такого усунення є *виключення з положень «нового» КК діянь, відповідальність за які була передбачена «старим» Кодексом* (див. п. 1 розд. II Прикінцевих та перехідних положень цього Кодексу).

Іншим способом усунення караності діяння є *виключення з чинного КК певної статті (частини статті) Особливої частини Кодексу*. Так, на підставі ЗУ від 18 травня 2004 р. № 1723-IV «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України» з КК повністю виключено ст. 331; на підставі ЗУ від 21 вересня 2006 р. № 170-V «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму» – частини 4, 5 ст. 258; на підставі ЗУ від 15 квітня 2008 р. № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» – ст. 188, ч. 1 ст. 413; на підставі ЗУ від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» – статті 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 230, 234, 235. Відповідно особи, засуджені за діяння, визначені такими статтями, підлягають, як правило, негайному звільненню від призначеного судом покарання.

Водночас, застосовуючи закон про кримінальну відповідальність у цій частині, треба мати на увазі застереження, що містяться у прикінцевих положеннях відповідних Законів. Так, згідно з п. 6 Прикінцевих положень ЗУ від 15 квітня 2008 р. № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» суди повинні переглянути кримінальні справи стосовно осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 188 КК, для вирішення питання щодо зміни кваліфікації дій цих осіб на інші відповідні частини статей КК. У судовій практиці дії осіб, які вчинили

злочин, передбачений ст. 188 КК, правильно перекваліфікуються судами на відповідну частину статті 185 КК.

Ще одним способом усунення караності діяння є *внесення до диспозиції статті (частини статті) Особливої частини КК певних змін*. Прикладом такого законодавчого рішення можуть бути зміни, внесені ЗУ від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» до ст. 201 КК, якими виключена кримінальна відповідальність за контрабанду товарів. У зв'язку з цим особи, засуджені за контрабанду товарів, підлягають негайному звільненню від призначеного судом покарання.

Караність діяння може бути усунена і шляхом *внесення змін до норм Загальної частини КК*. Наприклад у зв'язку із заміною ЗУ від 15 квітня 2008 р. № 270-VI у ч. 4 ст. 28 КК слів «(три і більше)» на «(п'ять і більше)» звільненню від призначеного судом покарання підлягають особи, засуджені за статтями 255, 256 КК, а також особи, засуджені за ст. 257 КК (у разі якщо банда діяла як стійке ієрархічне угруповання), якщо ці злочини були вчинені у складі менше п'яти осіб.

Засуджений може бути звільнений від покарання на підставі ч. 2 ст. 74 КК також у зв'язку із *внесенням змін до інших нормативно-правових актів*, зокрема, КпАП. Так, ЗУ від 2 червня 2005 р. № 2635-IV «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення» диспозицію ст. 51 КпАП було викладено у новій редакції. У зв'язку з цим особи, засуджені за викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати у разі, якщо сума викраденого не перевищувала трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, підлягають звільненню від покарання.

Якщо на момент розгляду справи про звільнення від покарання у зв'язку з усуненням караності діяння щодо засудженого вже було виконано певне покарання, то він не може бути звільнений від такого покарання. Водночас, якщо засуджений після виконання щодо нього основного покарання продовжував відбувати додаткове покарання, то він підлягає звільненню від додаткового покарання на підставі ч. 2 ст. 74, ч. 1 ст. 5 КК.

Особи, які відбувають покарання, призначене за сукупністю злочинів або сукупністю вироків, у разі звільнення від покарання за окремі злочини з підстав, зазначених вище, продовжують відбувати покарання, призначене судом за інші злочини, що входять у сукупність, якщо це покарання ними ще не відбуте.

3. У ч. 3 ст. 74 КК передбачений обов'язок для суду знизити призначену засудженому міру покарання, що перевищує санкцію нового закону, до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону. Застосування цього положення також ґрунтується на ч. 1 ст. 5 КК, що передбачає можливість зворотної дії у часі закону про кримінальну відповідальність, який пом'якшує кримінальну відповідальність.

Зниження призначеної засудженому міри покарання, що перевищує санкцію нового закону, до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону, можливе в таких ситуаціях.

По-перше, якщо міра покарання (основного чи додаткового), призначена за статтею (частиною статті) КК 1960 р., перевищує максимальну межу покарання (основного чи додаткового) у санкції відповідної статті (частини статті) КК 2001 р. (п. 5, ч. 2 п. 10 розд. II Прикінцевих та перехідних положень КК).

По-друге, якщо міра покарання (основного чи додаткового), призначена за окремий злочин, передбачений КК 2001 р., перевищує максимальну межу покарання (основного чи додаткового), встановлену санкцією нового закону про кримінальну відповідальність. Такими законами про кримінальну відповідальність є, наприклад, ЗУ від 15 квітня 2008 р. № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», ЗУ від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності».

У разі, якщо санкція нового закону про кримінальну відповідальність передбачає більш м'який вид покарання, відбуте засудженим покарання зараховується з перерахуванням за правилами, встановленими ч. 1 ст. 72 КК.

Варто враховувати, що правила, якими має керуватися суд при перерахуванні певних видів покарань, можуть бути визначені безпосередньо в «новому» законі про кримінальну відповідальність. Зокрема у пунктах 2–4 Прикінцевих та перехідних положень ЗУ від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI законодавцем визначені специфічні правила перерахування покарань у виді громадських чи виправних робіт, арешту, обмеження чи позбавлення волі на покарання у вигляді штрафу.

По-третє, якщо міра покарання, призначена за готування до злочину або за замах на злочин, перевищує межу покарання, встановлену у частинах 2 і 3 ст. 68 КК (п. 5 Прикінцевих положень ЗУ від 15 квітня 2008 р. № 270-VI).

По-четверте, якщо міра призначеного судом покарання за наявності обставин, передбачених пунктами 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також визнання обвинуваченим вини, перевищують межу покарання, встановлену ст. 69¹ КК.

4. Звільнення від покарання у зв'язку із втратою особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК) можливе за наявності певної передумови та підстав.

Передумовою цього виду звільнення від покарання є вчинення винуватим злочину невеликої чи середньої тяжкості (частини 2, 3 ст. 12 КК), крім корупційного злочину. При цьому не має значення, вчинила особа одиничний злочин невеликої чи середньої тяжкості вперше чи має місце множинність злочинів (неодноразову злочинну поведінку особи суд має враховувати при визначенні того, наскільки така поведінка є бездоганною). Не відіграють роль у цьому контексті також форма вини, стадія вчинення злочину, роль у співучасті винуватого тощо.

Підставою цього виду звільнення є втрата особою суспільної небезпечності. За змістом закону про це має свідчити бездоганна поведінка особи та її сумлінне ставлення до праці.

Бездоганна поведінка особи має визначатися через оцінку її поведінки: як особистості; в сім'ї; в суспільстві; в трудовому (чи навчальному) колективі; як винуватого у вчиненому злочині. *Поведінку* особи слід вважати *бездоганною*, якщо вона не лише не вчиняє кримінальних та інших правопорушень, а й дотримується загальноприйнятих норм поведінки та моралі. Про бездоганність поведінки можуть свідчити, зокрема, нормальні стосунки в родині, належне утримання на піклуванні неповнолітніх та непрацевдатних осіб, корисне проведення вільного часу, активна участь у громадському житті, меценатство. Не останню роль у визнанні поведінки особи бездоганною можуть відіграти визнання вини та щире каяття у вчиненому злочині, сприяння розкриттю злочину, а також відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди потерпілому тощо.

Бездоганна поведінка особи має спостерігатися протягом більш-менш тривалого часу як до, так і після вчинення злочину й підтверджуватися відповідними документами (характеристикою з місця проживання, заявою потерпілого, іншими матеріалами кримінального провадження).

Про сумлінне ставлення особи до праці може свідчити старання та добросовісне заняття: працею на умовах трудового чи цивільно-правового договору, підприємницькою чи незалежною професійною діяльністю; індивідуальною працею; військовою службою у Збройних Силах України та службою у правоохоронних органах; навчанням за денною формою у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах. Якісними критеріями сумлінного ставлення до праці є добросовісне виконання особою своїх трудових або службових обов'язків на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності; дотримання трудової дисципліни та правил внутрішнього трудового розпорядку; наявність у особи заохочень (подяк, грошових премій, подарунків, цінних подарунків, нагородження державними нагородами, почесними грамотами, нагрудними значками і присвоєння почесних звань і звання кращого працівника за даною професією); відсутність стягнень; прагнення особи підвищити свою професійну кваліфікацію та набути нову спеціальність; повна і вчасна сплата податків, зборів (обов'язкових платежів), внесків; успішне навчання.

Сумлінне ставлення до праці має бути підтверджене відповідними документами. Зокрема повною та неформальною характеристикою з місця роботи, в якій має бути відображено, в чому конкретно полягає сумлінність роботи особи; виписками з її трудової книжки; дипломами та посвідченнями; грамотами та подяками; податковими деклараціями.

Бездоганна поведінка особи та її сумлінне ставлення до праці у сукупності мають засвідчити те, що на момент розгляду справи в суді цю особу не можна вважати суспільно небезпечною.

За змістом КК (ч. 3 ст. 88) та КПК (ч. 2 ст. 373, ч. 1 ст. 377) суд має ухвалити вирок, яким визнати обвинуваченого винуватим у вчиненні злочину та звільнити його від покарання без призначення певного виду та міри покарання.

5. Звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК) допускається за певних передумови та підстави.

Передумовою звільнення від покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК є вчинення особою злочину певного ступеня тяжкості.

Підставою для застосування цього виду звільнення є сприятливий вплив певного строку давності з дня вчинення особою злочину певної тяжкості до набрання обвинувальним вироком суду законної сили, яким її засуджено за вчинений злочин. Вплив строку давності притягнення до кримінальної відповідальності є сприятливим за умови, що особа: не ухилялася від слідства або суду; не вчинила нового злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину (див. коментар до ст. 49 КК).

Цей вид звільнення від покарання застосовується, як правило, тоді, коли особа заперечує проти закриття кримінального провадження щодо неї на підставі звільнення її від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК). У таких випадках судове провадження проводиться у повному обсязі й у разі визнання обвинуваченого винуватим у вчиненні злочину, він звільняється від покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

Стаття 75. Звільнення від відбування покарання з випробуванням

1. Якщо суд, крім випадків засудження за корупційний злочин, при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням.

2. Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.

3. У випадках, передбачених частинами першою, другою цієї статті, суд ухвалює звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного іспитового строку не вчинить нового злочину і виконає покладені на нього обов'язки. Тривалість іспитового строку та обов'язки, які покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, визначаються судом.

4. Іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від одного року до трьох років.
(Стаття 75 із змінами, внесеними згідно із Законами № 4652-VI від 13.04.2012, № 1698-VII від 14.10.2014)

1. Звільнення від відбування покарання з випробуванням є найбільш поширеним видом звільнення від відбування покарання, що застосовується у судовій практиці.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням можливе двома способами: 1) коли суд призначивши певне основне покарання, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання; 2) у випадку затвердження судом угоди про примирення або про визнання вини, в якій має бути також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Звільнення особи від відбування покарання першим способом здійснюється судом у кількох етапів. Перший – прийняття рішення про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного йому основного покарання. Другий – встановлення для засудженого ви-

пробування у вигляді іспитового строку, протягом якого особа має довести своє виправлення та виконати покладені на неї обов'язки. Третій – прийняття рішення про звільнення засудженого від відбування покарання після закінчення іспитового строку.

Коментована стаття розкриває два перших етапи звільнення особи від відбування покарання з випробуванням. Третій етап процедури такого звільнення розкривається у коментарі до ст. 78 КК.

2. Звільнення від відбування покарання з випробуванням можливе лише при призначенні судом таких основних покарань: виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; обмеження волі; позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Засудження за корупційний злочин, призначення судом інших основних покарань або позбавлення волі на строк понад п'ять років виключає можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням. Звільнення від відбування призначеного судом додаткового покарання за цією нормою закону також не передбачено. Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітнього допускається у разі засудження його лише до основного покарання у виді позбавлення волі (ч. 2 ст. 104 КК) (абз. 1 п. 9 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»).

3. Приймаючи рішення про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного основного покарання, суд має врахувати тяжкість злочину, особу винного, інші обставини справи, а також досудову доповідь органу пробації про обвинуваченого.

Враховуючи *тяжкості злочину* передбачає насамперед те, що суд у кожному конкретному випадку зобов'язаний спочатку відповідно до ст. 12 КК визначити категорію вчиненого злочину. Потім повинен врахувати індивідуальний ступінь тяжкості вчиненого особою злочину, який зумовлений його конкретними об'єктивними (об'єктом злочину, характером діяння, тяжкістю наслідків тощо) та суб'єктивними (зокрема, формою й видом вини, мотивом, метою вчинення злочину) ознаками. На визначення індивідуального ступеня тяжкості вчиненого особою злочину впливає також стадія вчинення злочину (причини не доведення злочину до кінця), береться до уваги судом одноосібно вчинений злочин чи у співучасті (роль співучасника та характер вчинюваних дій), кількість епізодів злочинної діяльності тощо.

Враховуючи *особу винного*, суд має дослідити статуси особи: *правовий* (зокрема, осудність, наявність непогашеної чи не знятої судимості); *фізичний* (вік, стать, стан здоров'я – зокрема, наявність захворювань, інвалідність); *соціальний* (сімейний стан, наявність на утриманні неповнолітніх або непрацездатних членів сім'ї, ставлення винного до праці, навчання, його професія, поведінка на роботі, в побуті, у місцях позбавлення волі, дотримання правил громадського порядку і моральних принципів).

На прийняття судом позитивного рішення можуть вплинути й інші пом'якшуючі обставини: позитивна посткримінальна поведінка винуватого, сприяння розкриттю злочину, надання допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину, відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, інші пом'якшуючі обставини, а також думка потерпілого про можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням.

Досудова доповідь органу пробації про обвинуваченого повинна містити: соціально-психологічну характеристику; оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк (ч. 3 ст. 9 ЗУ від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII «Про пробацію»).

Ураховавши тяжкість злочину, особу винного, інші обставини справи, а також досудову доповідь органу пробації про обвинуваченого і дійшовши висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, суд може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням.

4. Звільнення від відбування покарання з випробуванням іншим способом також проходить кілька етапів. *Перший* – затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням (статті 470, 471 КПК). *Другий* – прийняття рішення про звільнення засудженого від відбування покарання після закінчення іспитового строку.

Рішення суду про звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням має бути належним чином мотивоване (абз. 2 п. 9 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7).

5. Випробування засудженого відбувається протягом визначеного судом іспитового строку. Іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від одного до трьох років. При звільненні від відбування покарання з випробуванням неповнолітнього іспитовий строк встановлюється тривалістю від одного до двох років (ч. 3 ст. 104 КК). На визначення судом тривалості іспитового строку впливають вид і міра призначеного або узгодженого сторонами угоди основного покарання, обставини, що характеризують тяжкість злочину, особу винного, інші обставини справи, а також досудова доповідь органу пробачії про обвинуваченого.

Іспитовий строк обчислюється з дня ухвалення вироку незалежно від того, судом якої інстанції застосовано ст. 75 КК (абз. 4 п. 9 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7).

Обов'язки, що можуть бути покладені на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, визначаються судом (див. коментар до ст. 76 КК).

6. Звільнення від відбування покарання з випробуванням можливе як у разі вчинення одиначного злочину, так і у разі вчинення двох або більше злочинних діянь, кожне з яких має ознаки самостійного складу злочину (множинність злочинів).

Якщо суд прийме рішення про можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення двох або більше злочинів, за умови призначення або узгодження сторонами видів основних покарань, зазначених вище, то рішення про застосування ст. 75 КК суд приймає не стосовно кожного злочину, а лише після призначення або узгодження сторонами покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК) чи сукупністю вироків (ст. 71 КК).

7. Щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, орган пробачії застосовує наглядову пробачію, під час якої реалізовує пробачієві програми (ст. 10 ЗУ від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII «Про пробачію»).

Стаття 76. Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням

1. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на засудженого такі обов'язки:

- 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого;
- 2) не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції;
- 3) повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання;
- 4) періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчій інспекції;
- 5) пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

2. Контроль за поведінкою таких засуджених здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання засудженого, а щодо засуджених військовослужбовців – командирами військових частин.

(Стаття 76 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1254-VI від 14.04.2009)

1. Ухвалюючи рішення про звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на нього один або кілька обов'язків. Перелік обов'язків, встановлений ч. 1 ст. 76 КК, є вичерпним. Покладання на засудженого інших обов'язків або розширене тлумачення їх змісту законом не передбачено (абз. 3 п. 9 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»).

2. Суд може покласти на засудженого такі обов'язки:

попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого. Публічне вибачення перед потерпілим може мати місце на зборах трудового колективу, громадськості, через радіо, телебачення, газету чи журнал. Іншими формами вибачення перед потерпілим може бути усне або письмове пробачення (наприклад, написання листа). Покладання такого обов'язку на засудженого доцільне за вчинення кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я; волі, честі та гідності; виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; моральності тощо. Виконання цього обов'язку має бути підтверджено шляхом пода-

чі засудженим до кримінально-виконавчої інспекції відповідних матеріалів (зокрема, заяви потерпілого, аудіо- чи відеозаписів, газет, журналів, копій листів з підтвердженням про їх одержання потерпілим);

не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції. Якщо судом засудженому встановлено цей обов'язок, то він може виїхати за межі України тільки після перевірки підстав на виїзд підрозділами кримінально-виконавчої інспекції. Такими підставами може бути, наприклад, необхідність зміни місця проживання за станом здоров'я, підтверджена відповідними документами або наявність посвідки на постійне проживання в іншій державі (п. 4.18 розд. IV Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, затвердженої наказом ДДУПВП та МВС від 19 грудня 2003 р. № 270/1560; далі – Інструкція);

повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання. Засуджений, на якого покладено цей обов'язок, має повідомити відповідну кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання до їх зміни або протягом трьох днів після зміни у письмовій формі (п. 4.20 розд. IV Інструкції). Необхідність такого повідомлення зумовлена тим, що після зміни місця постійного проживання кримінально-виконавча інспекція надсилає відповідне повідомлення до підрозділу інспекції за новим місцем проживання засудженого, яка в подальшому повинна здійснювати контроль за виконанням засудженим покладених на нього обов'язків;

періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчу інспекцію. Поклавши на засудженого цей обов'язок, суд не встановлює періодичність та дні проведення реєстрації. Відповідно до ч. 3 ст. 13 КВК вирішення цього питання віднесено до компетенції кримінально-виконавчих інспекцій (абз. 3 п. 9 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7). Кримінально-виконавча інспекція щодо засуджених, на яких судом покладено обов'язок періодично з'являтися на реєстрацію, виносить відповідно до ст. 13 КВК постанову про встановлення днів явки на реєстрацію від одного до дванадцяти разів на квартал, з якою вони ознайомлюються під підпис, після чого заводиться листок реєстрації. Періодичність явки на реєстрацію може змінюватися працівником кримінально-виконавчої інспекції залежно від поведінки засудженого, виконання ним обов'язків. Про зміну періодичності явки на реєстрацію працівник інспекції виносить нову постанову (п. 4.14 розд. IV Інструкції).

Поважними причинами неявки засудженої особи до інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють її можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені (п. 5.1 розд. IV Інструкції);

пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Цей обов'язок доцільно покладати на засудженого у всіх випадках, коли в матеріалах кримінального провадження містяться відомості про те, що особа страждає на алкоголізм, наркоманію або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Покладання цього обов'язку необхідне для досягнення мети виправлення та запобігання з боку засудженого новим злочинам.

Виконання засудженим цього обов'язку має бути засвідчене відповідною довідкою медичної установи (п. 4.15 розд. IV Інструкції).

3. Контроль за поведінкою засуджених, на яких судом покладено відповідні обов'язки, здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання засудженого, а щодо засуджених військовослужбовців – командирами військових частин.

Цей контроль передбачає: здійснення обліку засуджених, на яких судом покладено відповідні обов'язки; проведення з ними співбесід, під час яких їм роз'яснюються порядок та умови відбування випробування, правові наслідки за невиконання покладених на них судом обов'язків, за порушення громадського порядку, вчинення нового злочину; проведення індивідуально-профілактичної роботи з метою виправлення та попередження вчинення нових злочинів; перевірка виконання засудженим покладених на нього обов'язків; встановлення випадків вчинення засудженим адміністративних або нових кримінальних правопорушень (див. розд. IV Інструкції).

Стаття 77. Застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням

У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути призначені додаткові покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

1. Звільнення засудженого від відбування основного покарання з випробуванням не виключає можливості застосування до нього певних додаткових покарань. Перелік додаткових покарань, що можуть бути застосовані до звільненого від відбування покарання з випробуванням, є вичерпним: штраф; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Призначення звільненому від відбування покарання з випробуванням додаткового покарання у виді конфіскації майна є порушенням закону.

2. Призначення звільненому від відбування покарання з випробуванням додаткових покарань здійснюється судом з урахуванням відповідних статей Загальної та Особливої частин цього Кодексу.

Штраф як додаткове покарання може бути призначений лише тоді, коли його спеціально передбачено санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, за якою засуджується особа (ч. 3 ст. 53 КК). При цьому розмір штрафу визначається санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу з урахуванням положень ч. 2 ст. 53 КК.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 55 КК). Строк цього додаткового покарання у разі застосування ст. 77 КК обчислюється з моменту набрання законної сили вироком (ч. 3 ст. 55 КК).

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу не передбачене в санкціях статей (санкціях частин статей) Особливої частини цього Кодексу. Це додаткове покарання може бути застосоване лише за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (частини 4, 5 ст. 12 КК) і лише за умови, що з урахуванням конкретних обставин справи та особи винного суд визнає за неможливе збереження за засудженим військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Додаткові покарання застосовуються до засудженого реально, про що суд зазначає у резолютивній частині вироку (абз. 5 п. 9 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»).

Стаття 78. Правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням

1. Після закінчення іспитового строку засуджених, який виконав покладені на нього обов'язки та не вчинив нового злочину, звільняється судом від призначеного йому покарання.

2. Якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання.

3. У разі вчинення засудженим протягом іспитового строку нового злочину суд призначає йому покарання за правилами, передбаченими в статтях 71, 72 цього Кодексу.

1. У ст. 78 КК встановлено правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням. За своїм характером ці наслідки можуть бути сприятливими або несприятливими для засудженого.

Сприятливим наслідком є звільнення засудженого від відбування призначеного покарання. Він настає за умови, якщо засуджений протягом іспитового строку успішно пройшов випробування і довів своє виправлення: виконав покладені на нього обов'язки; не вчинив нового злочину; систематично не вчиняв правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення.

Стосовно такого засудженого після закінчення іспитового строку кримінально-виконавча інспекція до суду направляє подання та особову справу засудженого для вирішення питання про звільнення його від відбування призначеного покарання. У поданні вказується, як засуджений зарекомендував себе під час перебування на обліку, як виконував обов'язки, покладені на нього судом, як характеризується за місцем роботи, навчання чи проживання (п. 5.8 розд. IV Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, затвердженої наказом ДДУПВП та МВС від 19 грудня 2003 р. № 270/1560 (далі – Інструкція).

Вирішення судом питання про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку здійснюється відповідно до ст. 539 КПК.

2. *Несприятливим* наслідком є направлення засудженого для відбування призначеного покарання. Цей наслідок настає у тому разі, якщо засуджений протягом іспитового строку не пройшов випробування і не довів свого виправлення: не виконав покладених на нього обов'язків; вчинив новий злочин; систематично вчиняв правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання особи стати на шлях виправлення.

Невиконанням обов'язків слід вважати невиконання засудженим хоча б одного з обов'язків, покладених на нього судом (наприклад, нез'явлення до кримінально-виконавчої інспекції без поважних причин два і більше разів).

Вчинення нового злочину означає вчинення засудженим нового одного або двох і більше злочинних діянь, кожне з яких має ознаки самостійного складу злочину. При цьому не має значення, закінчений чи незакінчений був злочин, вчинено особою злочин самостійно чи у співучасті, чи є підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом.

Для встановлення випадків вчинення засудженим нового злочину, зокрема, кримінально-виконавча інспекція один раз на шість місяців направляє вимоги до підрозділів інформаційних технологій відповідних органів внутрішніх справ. Отримані відповіді зберігаються в особових справах засуджених (п. 4.13 розд. IV Інструкції).

Систематичним вчиненням правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення, слід вважати вчинення засудженим трьох і більше адміністративних правопорушень, за які до особи були застосовані адміністративні стягнення (види останніх стягнень передбачені ст. 24 КпАП). Вчинення засудженим таких адміністративних правопорушень має свідчити про його небажання стати на шлях виправлення.

За змістом закону вчинення засудженим менше трьох адміністративних правопорушень, що не потягли за собою адміністративні стягнення, або дисциплінарних правопорушень не повинно впливати на вирішення судом питання про можливість звільнення від відбування призначеного покарання з випробуванням.

З метою встановлення випадків вчинення засудженим адміністративних правопорушень кримінально-виконавча інспекція один раз на три місяці направляє до органів внутрішніх справ запити про те, чи притягувався засуджений до адміністративної відповідальності (п. 4.12 розд. IV Інструкції).

3. Якщо засуджений ухиляється від виконання покладених на нього судом обов'язків чи притягувався до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку, то такому засудженому кримінально-виконавча інспекція виносить застереження у виді письмового попередження про можливість скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення для відбування призначеного судом покарання.

У випадку, якщо засуджений не виконає покладені на нього судом обов'язки після застереження у виді письмового попередження або систематично вчиняв правопорушення, що

потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, а також коли він не з'являється до інспекції два і більше рази без поважних причин (що повинно підтверджуватися матеріалами) або зник з метою ухилення від контролю за його поведінкою з постійного місця проживання, то кримінально-виконавча інспекція вносить до суду подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженого для відбування призначеного судом покарання (пункти 5.2, 5.3 розд. IV Інструкції).

Вирішення судом питання про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання здійснюється відповідно до ст. 539 КПК.

У разі відмови суду в задоволенні подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням таке подання надсилається до суду повторно, якщо засуджений знову притягувався до адміністративної відповідальності або і далі не виконує покладені на нього судом обов'язки. Після закінчення іспитового строку у разі відмови судом у задоволенні подання кримінально-виконавчої інспекції до суду направляється подання про звільнення такого засудженого від призначеного йому покарання (пункти 5.6, 5.7 розд. IV Інструкції).

У разі задоволення судом подання кримінально-виконавчої інспекції про направлення засудженого для відбування призначеного покарання в ухвалі суду має бути зазначено, які саме обов'язки не виконував засуджений і коли, які конкретно правопорушення він вчинив і коли, які до нього були застосовані адміністративні стягнення

4. У разі вчинення засудженим протягом іспитового строку нового злочину суд призначає йому покарання за правилами, передбаченими в статтях 71, 72 цього Кодексу.

У разі засудження особи за злочин, вчинений у період іспитового строку за попереднім вироком, визначеним у порядку статей 75, 79, 104 КК, та призначення покарання, яке згідно з ч. 3 ст. 72 КК за сукупністю вироків складанню з іншими видами покарань не підлягає, суд, незважаючи на це, має застосувати вимоги ст. 71 КК і визначити за сукупністю вироків таке остаточне покарання, яке має бути більшим як від покарання, призначеного за новий злочин, так і від невідбутої частини покарання за попереднім вироком. У такому випадку суд визначає остаточне покарання у виді сукупності невідбутої частини покарання за попереднім вироком та покарання за новим вироком, ухваливши рішення про їх самостійне виконання (абз. 5 п. 10 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»).

Обмежень щодо повторного застосування ст. 75 КК стосовно засудженого, який протягом іспитового строку вчинив новий злочин і якому суд призначає покарання за правилами, передбаченими в статтях 71, 72 цього Кодексу, закон не містить. Однак, виходячи з того, що відповідно до ч. 2 ст. 75 КК, ч. 3 ст. 78 КК вчинення протягом іспитового строку нового злочину є підставою для направлення засудженого для відбування призначеного покарання, суд вищої інстанції рекомендує судам не застосовувати повторно до таких осіб звільнення від відбування покарання з випробуванням під час розгляду справи про новий злочин (абз. 4 п. 10 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7).

5. Якщо про вчинення під час іспитового строку нового злочину стало відомо після винесення ухвали про звільнення засудженого від відбування покарання (ч. 1 ст. 78 КК), суд, який розглядає справу про новий злочин, вправі призначити покарання за сукупністю вироків лише за умови скасування цієї ухвали в установленому порядку (абз. 3 п. 10 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7).

6. У випадках вчинення особою, звільненою від відбування покарання з випробуванням, нового злочину після закінчення іспитового строку суди повинні долучати до справи копію судового рішення про звільнення засудженого від призначеного покарання або про направлення його для відбування останнього. Якщо таке рішення не ухвалювалося, суд при розгляді справи про новий злочин не вправі призначити покарання за сукупністю вироків (абз. 1 п. 11 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7).

Обмежень щодо повторного застосування ст. 75 КК стосовно особи, яка вчинила новий злочин після звільнення від відбування призначеного покарання на підставі ч. 1 ст. 78 КК, закон не містить.

7. Коли особа вчинила злочин після закінчення визначеного судом іспитового строку, але в період дії строку додаткового покарання, яке перевищує тривалість іспитового строку, не відбула частина додаткового покарання за попереднім вироком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно визначеного за сукупністю вироків згідно з ч. 3 ст. 71 КК (абз. 4 п. 11 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7).

8. Положення ст. 78 КК застосовуються і до осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення волі із застосуванням відстрочки виконання вироку відповідно до ст. 461 КК 1960 р. (п. 15 розд. II Прикінцевих та перехідних положень КК).

Стаття 79. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років

1. У разі призначення покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, а також за корупційні злочини, суд може звільнити таких засуджених від відбування як основного, так і додаткового покарання з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку.

2. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, суд може покласти на засуджену обов'язки, передбачені у статті 76 цього Кодексу.

3. Контроль за поведінкою засуджених здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією.

4. Після закінчення іспитового строку суд, залежно від поведінки засудженої, звільняє її від покарання або направляє для відбування покарання, призначеного вироком.

5. У разі, коли звільнена від відбування покарання з випробуванням жінка відмовилася від дитини, передала її в дитячий будинок, зникла з місця проживання, ухиляється від виховання дитини, догляду за нею, не виконує покладених на неї судом обов'язків або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення, суд за поданням контролюючого органу направляє засуджену для відбування покарання згідно з вироком суду.

6. Якщо засуджена вчинила в період іспитового строку новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 цього Кодексу.

(Стаття 79 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1254-VI від 14.04.2009, № 1698-VII від 14.10.2014)

1. Звільнення від відбування покарання, передбачене ст. 79 КК, є спеціальним видом звільнення від відбування покарання з випробуванням. Воно застосовується лише щодо двох категорій осіб: *вагітних жінок; жінок, які мають дітей віком до семи років*. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, також здійснюється у кілька етапів. На першому суд приймає рішення про можливість виправлення засудженої без відбування призначеного їй покарання. Другий етап характеризується встановленням для засудженої випробування у вигляді іспитового строку, протягом якого вона має довести своє виправлення та виконати покладені на неї обов'язки. На третьому етапі суд приймає остаточне рішення про звільнення засудженої від відбування покарання після закінчення іспитового строку.

Перший і другий етап регламентовані частинами 1, 2 ст. 79 КК, третій – ч. 3 ст. 79 КК.

2. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, допускається при призначенні і основних, і додаткових покарань.

Закон встановлює вичерпний перелік *основних* покарань, від відбування яких може бути звільнена засуджена за цієї підставою. Ними є лише обмеження волі та позбавлення волі на певний строк (крім позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі та особливо тяжкі злочини). Обмежень щодо додаткових покарань, від яких може бути звільнена засуджена, закон не передбачає. У випадку засудження за корупційний злочин ст. 79 КК не застосовується.

За змістом ст. 79 КК умовами її застосування є: вагітність жінки на момент її засудження (цей стан має документально підтверджуватися); наявність у жінки на момент її засудження дітей віком до семи років (це має підтверджуватися відповідними документами).

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, є правом, а не обов'язком суду. Приймаючи рішення про можливість звільнення засудженої від відбування покарання з випробуванням, суд має врахувати тяжкість злочину, особу винного, інші обставини справи, а також досудову доповідь органу пробачії про обвинувану (див. коментар до ст. 75 КК). Особливу увагу при цьому суд має приділити, зокрема, сімейному стану засудженої та стану її здоров'я, способу життя жінки та її ставленню до вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин, побутовим умовам та наявності умов для утримання та виховання дитини.

3. Іспитовий строк, необхідний для випробування засудженої, встановлюється судом у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку.

4. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, суд може покласти на засуджену обов'язки, передбачені у ст. 76 КК (див. коментар до неї).

Стосовно звільненої від відбування покарання з випробуванням, орган пробачії застосовує наглядову пробачію, під час якої реалізовує пробачієві програми (ст. 10 ЗУ від 5 лютого 2015 року № 160-VIII «Про пробачію»).

Контроль за поведінкою таких засуджених за своїм характером не відрізняється від контролю за звільненими від відбування покарання в порядку ст. 75 КК (див. коментар до ст. 75 КК). Водночас такий контроль має свої особливості: кримінально-виконавча інспекція спільно з відповідними органами внутрішніх справ здійснює контроль також щодо того, чи не відмовилася жінка від дитини та чи не передала її до дитячого будинку, чи не зникла з місця проживання, чи не ухиляється від виховання дитини та догляду за нею (п. 5.9 розд. IV Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, затвердженої наказом ДДУПВП та МВС від 19 грудня 2003 р. № 270/1560; далі – Інструкція).

5. Правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути сприятливими або несприятливими для засудженої.

Сприятливим наслідком є звільнення засудженої від відбування призначеного покарання. Він настає за умови, якщо засуджена протягом іспитового строку успішно пройшла випробування і довела своє виправлення: виконала покладені на неї обов'язки; не вчинила нового злочину; систематично не вчиняла правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення; не відмовилася від дитини; не передала дитину в дитячий будинок; не зникла з місця проживання; не ухилялася від виховання дитини і догляду за нею.

Стосовно такої засудженої після закінчення іспитового строку кримінально-виконавча інспекція до суду направляє подання та особову справу засудженої для вирішення питання про звільнення її від відбування призначеного покарання. У поданні вказується, як засуджена зарекомендувала себе під час перебування на обліку, як виконувала обов'язки, покладені на неї судом, як характеризується за місцем роботи, навчання чи проживання, як ставилася до виховання дитини та догляду за нею (п. 5.8 розд. IV Інструкції).

Вирішення судом питання про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку здійснюється відповідно до ст. 539 КПК.

Несприятливим наслідком є направлення засудженої для відбування призначеного покарання. Цей наслідок настає у тому разі, якщо засуджена протягом іспитового строку не пройшла випробування і не довела свого виправлення: не виконала покладених на неї обов'язків; вчинила новий злочин; систематично вчиняла правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення; відмовилася від дитини; передала дитину в дитячий будинок; зникла з місця проживання; ухилялася від виховання дитини і догляду за нею.

У такому разі засуджений кримінально-виконавча інспекція виносить застереження у виді письмового попередження про можливість скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення для відбування призначеного судом покарання.

У випадку, якщо засуджена продовжує вчиняти зазначені вище дії, кримінально-виконавча інспекція вносить до суду подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженої для відбування призначеного судом покарання (пункти 5.2, 5.3 розд. IV Інструкції).

Вирішення судом питання про направлення звільненої від покарання з випробуванням для відбування покарання здійснюється відповідно до ст. 539 КПК.

Стаття 80. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку

1. Особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в такі строки:

- 1) два роки – у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі;
- 2) три роки – у разі засудження до покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості;
- 3) п'ять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин;
- 4) десять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років за тяжкий злочин, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше десяти років за особливо тяжкий злочин;
- 5) п'ятнадцять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років за особливо тяжкий злочин.

2. Строки давності щодо додаткових покарань визначаються основним покаранням, призначеним за вироком суду.

3. Перебіг давності зупиняється, якщо засуджений ухиляється від відбування покарання. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання. У цьому разі строки давності, передбачені пунктами 1–3 частини першої цієї статті, подвоюються.

4. Перебіг давності переривається, якщо до закінчення строків, зазначених у частинах першій та третій цієї статті, засуджений вчинить новий середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому випадку починається з дня вчинення нового злочину.

5. Питання про застосування давності до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі заміняється позбавленням волі.

6. Давність не застосовується у разі засудження за злочини проти миру та безпеки людства, передбачені статтями 437–439 та частиною першою статті 442 цього Кодексу.

1. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності обвинувального вироку зумовлено недоцільністю приведення до виконання вироку суду стосовно засудженого, який протягом визначеного законом строку не ухилявся від покарання і не вчинив нового злочину.

Обвинувальний вирок ухвалюється судом у разі визнання обвинуваченого винуватим у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 373 КПК). Судове рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено КПК, звертається до виконання не пізніше як через три дні з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції або ВСУ (ч. 1 ст. 535 КПК). Виконання судового рішення покладається на відповідний орган чи установу, на які покладено обов'язок виконати судові рішення.

Перебіг строку давності виконання обвинувального вироку починається з дня набрання ним законної сили.

2. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності обвинувального вироку допускається за наявності певної передумови та підстави. *Передумовою* цього виду звільнення від покарання є засудження винуватого за вчинення злочину із призначенням покарання. *Підставою* – сприятливий вплив строків давності виконання обвинувального вироку, визначених частинами 1, 3 ст. 80 КК.

3. Строк давності виконання обвинувального вироку залежить від призначеного судом покарання та ступеня тяжкості вчиненого злочину (ст. 12 КК). Особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в строки, зазначені у ч. 1 ст. 80 КК.

Строки давності щодо додаткових покарань визначаються основним покаранням, призначеним за вироком суду.

Питання про застосування давності до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі замінюється позбавленням волі (ч. 5 ст. 80 КК).

Давність не застосовується у разі засудження за злочини проти миру та безпеки людства, передбачені статтями 437–439 КК та ч. 1 ст. 442 КК (ч. 6 ст. 80 КК).

4. Сплив строку давності виконання обвинувального вироку суду є сприятливим за умови, якщо засуджений: не ухилявся від відбування призначеного йому покарання; не вчинив протягом строку давності виконання обвинувального вироку нового середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Питання про те, чи сплив давнісний строк сприятливо для засудженого, має вирішуватися в кожному випадку обов'язково.

Ухиленням від відбування покарання є, як правило, умисні діяння засудженого, спрямовані на уникнення приведення обвинувального вироку суду до виконання. Про ухилення засудженого від відбування покарання може свідчити зміна анкетних даних або зовнішності, підробка документів, зміна місця постійного проживання або роботи.

Способи ухилення від відбування конкретного покарання залежать від виду призначеного судом покарання (див. коментар до статей 389, 390, 393 КК).

Якщо засуджений ухиляється від відбування покарання, то перебіг давності зупиняється і відновлюється лише з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання.

З'явлення засудженого для відбування покарання полягає в особистому, добровільному зверненні засудженого до правоохоронних органів, органів Державної виконавчої служби України або установ Державної пенітенціарної служби України з метою відбутти призначене вироком суду покарання.

З дня з'явлення засудженого для відбування покарання або його затримання перебіг давності відновлюється (а не починається спочатку). При цьому час, який минув з дня набрання обвинувальним вироком суду законної сили до дня, коли засуджений почав ухилятися від відбування покарання, не втрачає свого значення. Він зберігається і зараховується до загального строку давності, що продовжує спливати. У цьому разі строки давності, передбачені пунктами 1–3 ч. 1 ст. 80 КК, подвоюються.

У тому разі, коли на момент затримання засудженого, який ухилявся від відбування покарання, сплили строки давності, передбачені пунктами 1–3 ч. 1 ст. 80 КК, і навіть після подвоєння цих строків, особа підлягає звільненню від відбування покарання у зв'язку із закінченням давнісних строків.

Якщо обвинувальний вирок суду не був виконаний із причин, що не залежали від засудженого, це не можна розцінювати як ухилення від відбування покарання. Так, суди не вважають ухиленням від відбування покарання, зокрема: неявку засудженого для відбування покарання, якщо він не був попереджений про необхідність такої явки у зв'язку з недбалістю органів виконання покарання, органів внутрішніх справ тощо, перебування особи на стаціонарному лікуванні.

Не можна розцінювати як ухилення від покарання випадки, коли про зміну (скасування) вироку суду першої інстанції (яким щодо особи було застосовано ст. 75 КК) апеляційним судом (відповідно до вироку якого особу засуджено до реального покарання) засудженому не

було відомо з об'єктивних причин. При цьому засуджений не змінював місце проживання, роботи, не виїжджав за межі України тощо.

5. У разі коли засуджений до закінчення строків давності, передбачених частинами 1 та 3 ст. 80 КК, вчинив новий злочин середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12), тяжкий (ч. 4 ст. 12) або особливо тяжкий злочин (ч. 5 ст. 12), це тягне за собою переривання строків давності виконання обвинувального вироку суду. Обчислення давності в цьому випадку починається з дня вчинення нового злочину. При цьому стосовно такої особи починають спливати окремо: строк давності виконання обвинувального вироку за попередній злочин (ст. 80 КК); строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за новий злочин (ст. 49 КК).

Якщо особа до закінчення строків давності, передбачених частинами 1 та 3 ст. 80 КК, вчинила новий злочин невеликої тяжкості, то перебіг давності виконання обвинувального вироку суду за перший злочин не переривається, а продовжується. Одночасно із цим строком паралельно і самостійно починає спливати строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за новий злочин невеликої тяжкості з дня його вчинення.

Стаття 81. Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання

1. До осіб, що відбувають покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі, може бути застосоване умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання. Особу може бути умовно-дostroково звільнено повністю або частково і від відбування додаткового покарання.

2. Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання може бути застосоване, якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення.

3. Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим:

1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин;

2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за корупційний злочин середньої тяжкості, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;

3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-дostroково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

4. У разі вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового злочину суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 цього Кодексу.

(Стаття 81 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1698-VII від 14.10.2014)

1. Подальше виконання покарання стосовно засудженого, який довів своє виправлення, є недоцільним. У такому разі закон дозволяє звільнити засудженого від відбування покарання до закінчення строку, призначеного вироком суду.

Умовно-дostroковим цей вид звільнення від відбування покарання названий тому, що засуджений звільняється від фактичного відбування призначеного вироком суду покарання дostroково за певної умови – не вчинення нового злочину протягом невідбутого строку покарання.

Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання може бути застосовано щодо осіб, які відбувають і основні, і додаткові покарання. Якщо засуджений звільняється умовно-дostroково від відбування і основного, і додаткового покарання, таке умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання є повним. Якщо засуджений звільняється умовно-дostroково від відбування лише основного покарання, однак продовжує реально відбувати до-

даткове покарання, таке умовно-дострокове звільнення від відбування покарання є частковим.

У резолютивній частині ухвали суду має бути чітко зазначено: від якого саме основного чи додаткового покарання умовно-достроково звільнений засуджений.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосовано щодо осіб, які відбувають лише такі *основні* покарання, як: виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військово-службовців; позбавлення волі на певний строк.

Засудженого може бути умовно-достроково звільнено повністю або частково і від відбування *додаткового* покарання. Однак за змістом закону таким додатковим покаранням, від якого можна звільнити достроково (тобто до закінчення строку), є лише позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (абз. 1 п. 7 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким»).

Повне умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання має місце тоді, коли засуджений звільняється від фактичного відбування додаткового покарання до закінчення його строку повністю. Часткове умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання полягає у звільненні засудженого лише від частини строку відбування додаткового покарання до закінчення його строку.

Умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання може мати місце у двох ситуаціях: коли питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання виникає до повного відбуття засудженим основного покарання; коли питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання виникає після повного відбуття засудженим основного покарання.

Коли питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання виникає до повного відбуття засудженим основного покарання, мінімальна необхідна для відбування частина строку додаткового покарання, після відбуття якої можливе умовно-дострокове звільнення від такого покарання, визначається тільки з врахуванням основного покарання. У цій ситуації питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання суд може вирішити не тільки тоді, коли про це порушено питання у поданні органу, який відає виконанням покарання, а й за своєю ініціативою (п. 8 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2).

Коли питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання виникло після повного відбуття засудженим основного покарання, суд може повністю або частково звільнити його від додаткового покарання після фактичного відбуття встановленої законом частини останнього та за наявності інших зазначених у законі умов (п. 10 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2).

Передумовою умовно-дострокового звільнення від відбування покарання є фактичне відбуття засудженим певної частини строку призначеного покарання. Підставою – виправлення засудженого, що він має довести шляхом сумлінної поведінки і ставлення до праці.

2. Строк, після фактичного відбуття якого допускається застосування до засудженого умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, залежить від ступеня тяжкості вчиненого злочину, форми вини, а також кримінального минулого особи. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання за вчинення *умисного* злочину може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим: не менше *половини* строку покарання, призначеного судом за злочин *невеликої або середньої тяжкості*, крім корупційних злочинів; не менше *двох третин* строку покарання, призначеного судом за *тяжкий* злочин або *корупційний* злочин *середньої тяжкості*; не менше *трьох чвертей* строку покарання, призначеного судом за *особливо тяжкий* злочин.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання за вчинення *необережного* злочину може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим: не менше *половини* строку покарання, призначеного судом за злочин *невеликої, середньої тяжкості чи тяжкий* злочин; не менше *двох третин* строку покарання, призначеного судом за *особливо тяжкий* злочин.

Якщо особа *раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин* і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі, то умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття таким засудженим не менше *двох третин* строку покарання, призначеного судом. У тому ж разі, якщо особа *раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин* протягом невідбутої частини покарання, цей вид звільнення від відбування покарання може бути застосований після фактичного відбуття таким засудженим не менше *третьох чвертей* строку покарання, призначеного судом.

При вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання щодо засудженого, покарання якому було пом'якшено згідно з актом амністії, помилування або за рішенням суду, фактично відбута частина покарання повинна обчислюватись, виходячи з покарання, встановленого актом амністії, помилування або рішенням суду (п. 11 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2).

При вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання щодо засудженого, покарання якому було замінено на більш м'яке на підставі ст. 82 КК, фактично відбуту частину покарання слід обчислювати виходячи з покарання, призначеного вироком суду до його заміни більш м'яким.

Якщо покарання визначено за сукупністю злочинів або вироків, то суд, застосовуючи умовно-дострокове звільнення від його відбування, повинен виходити із загального строку покарання, призначеного за сукупністю, і враховувати при цьому положення ч. 3 ст. 81 КК (п. 12 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2). При цьому суд має виходити зі строку покарання, визначеного ч. 3 ст. 81 КК, для більш тяжкого злочину, а при рівному ступені тяжкості злочинів, за які засуджено особу, – зі строку, встановленого для умисного злочину, індивідуального ступеня тяжкості злочинів, що входять у сукупність, тощо.

Будь-якого мінімального строку покарання, що має відбутися засуджений, при вирішенні питання про його умовно-дострокове звільнення законодавство не містить. Однак недоцільно розглядати питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, якщо засуджений відбув менше мінімального строку покарання, встановленого для певного виду покарання нормами Загальної частини КК. Для засуджених до покарань у виді виправних робіт (ч. 1 ст. 57 КК), службового обмеження (ч. 1 ст. 58 КК) та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (ч. 1 ст. 62 КК) такий мінімальний строк має дорівнювати шести місяцям. Для засуджених до обмеження волі (ч. 2 ст. 61 КК) та позбавлення волі на певний строк (ч. 2 ст. 63 КК) – одному року обмеження чи позбавлення волі відповідно.

3. Виправлення засудженого – процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки (ч. 1 ст. 6 KBK). Основними засобами виправлення засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив (ч. 3 ст. 6 KBK). Якщо ці засоби виправлення досягли своєї мети до повного відбуття засудженим покарання, він може бути умовно-достроково звільнений від відбування покарання.

Виправлення засуджений має довести своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці.

Сумлінність поведінки засудженого визначається через загальні та спеціальні показники.

Загальні показники сумлінної поведінки є однаковими для засуджених, що відбувають будь-які покарання. До загальних належать такі показники сумлінної поведінки: визнання вини у вчиненому злочині; щире каяття; відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди (повне або часткове); відмова від негативних зв'язків з кримінальним оточенням та впливу злочинної моралі; підтримання стійкого зв'язку з близькими; відновлення або створення сім'ї; не вчинення дисциплінарних, адміністративних чи кримінальних порушень; підвищення освітнього рівня (в тому числі через самоосвіту) та кваліфікації; участь у програмах диференційованого виховного впливу; участь в діяльності об'єднань громадян; здоровий спосіб життя; проходження курсів лікування від алкоголізму, наркоманії або іншого захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Показником сумлінної поведінки є також розроблення засудженим плану свого подальшого законослухняного життя. У цьому плані може бути відображено: спосіб життя, який хоче вести засуджений, вид та

рід його суспільно корисної діяльності, місце проживання тощо. Розробка особисто засудженим такого плану сприяє визначенню напрямків його ресоціалізації.

Спеціальні показники сумлінної поведінки диференціюються залежно від виду покарання, що відбуває засуджений, та порядку його виконання.

Спеціальними показниками сумлінної поведінки при відбуванні покарання у виді *виправних робіт* можна вважати точне виконання розпоряджень власника або уповноваженого ним органу; додержання трудової і технологічної дисципліни; трудового розпорядку; виконання вимог нормативних актів про охорону праці; дбайливе ставлення до майна власника, з яким укладено трудовий договір. Про сумлінність поведінки також свідчить своєчасне з'явлення засудженого за викликом до кримінально-виконавчої інспекції та повідомлення її про зміну місця проживання; періодичне з'явлення на реєстрацію до кримінально-виконавчої інспекції тощо (ч. 6 ст. 41 КВК), участь в індивідуально-профілактичній роботі, яку за місцем проживання засудженого виконують органи внутрішніх справ (ч. 3 ст. 41 КВК).

Спеціальними показниками сумлінної поведінки при відбуванні покарання у виді *службового обмеження для військовослужбовців*, зокрема, є дотримання статутів та військового етикету; мужність і відвага, проявлені під час виконання військового обов'язку.

Про сумлінність поведінки військовослужбовця, що відбуває покарання у виді *тримання в дисциплінарному батальйоні*, також може свідчити дотримання встановленого для дисциплінарного батальйону порядку і режиму відбування покарання; активна участь у виховній роботі, діяльності самодіяльної ради тощо.

Певна специфіка оцінки сумлінності поведінки спостерігається для засуджених, що відбувають покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк. Про сумлінність поведінки таких засуджених може свідчити *свідоме і беззаперечне* дотримання режиму відбування покарання та обов'язків, установлених Правилами внутрішнього трудового розпорядку установ виконання покарання; виконання законних вимог та вказівок адміністрації; культура спілкування з представниками адміністрації та засудженими; подання прикладу для поведінки іншим засудженим; участь у самодіяльних організаціях засуджених та гуртках за інтересами; отримання заохочень, застосованих у порядку, визначеному ст. 130 КВК; дотримання засудженим санітарно-гігієнічних правил; прагнення завчасно вирішити питання про трудове та побутове влаштування після звільнення з місць відбування покарання тощо.

Від сумлінної поведінки слід відрізнити пристосування засуджених до вимог адміністрації колонії з метою отримання пільг або уникнення покарання, тоді як реальна поведінка свідчить про негативну спрямованість особистості, або коли засуджені дотримуються вимог режиму тільки під контролем з боку адміністрації.

У разі, якщо засуджений в період відбування покарання притягувався до дисциплінарної відповідальності і має стягнення, що погашені, це не є підставою для відмови у застосуванні до нього умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Ставлення до праці вважається сумлінним, якщо засуджений, зокрема: зразково та бездоганно виконує трудові обов'язки; має успіхи у змаганнях; підвищує продуктивність праці; покращує якість продукції; знижує собівартість продукції; раціонально використовує робочий час (а також сировину, матеріали, енергію); вносить новаторство у труд; запроваджує винаходи та робить раціоналізаторські пропозиції; сприяє масовій технічній творчості; підвищує кваліфікаційний розряд; проходить виробниче навчання, загальноосвітню і професійну підготовку; навчається у навчальних закладах; виконує роботи з благоустрою колонії і прилеглих до неї територій, а також поліпшує житлово-побутові умови засуджених або залучається до допоміжних робіт із забезпечення колонії продовольством (для засуджених до позбавлення волі) без оплати праці.

Для військовослужбовців критеріями сумлінного ставлення до праці (служби) є: старанність, ініціатива та сумлінне виконання службових обов'язків, статутів та наказів; зразкове управління військами; високі показники в бойовій підготовці, оволодінні військовою технікою та озброєнням, інші заслуги перед Вітчизною, Збройними Силами України.

Військовослужбовці строкової служби можуть довести своє виправлення також активною участю у діяльності самодіяльних рад.

Про сумлінну працю засудженого додатково може свідчити отримання ним заохочень, передбачених законодавством (трудовим, кримінально-виконавчим, військовим).

Вирішення судом питання про застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання здійснюється відповідно до ст. 539 КПК. При цьому суди мають враховувати поведінку засудженого та його ставлення до праці за весь період відбування ним покарання, попередні судимості засудженого та відшкодування ним матеріальних збитків (п. 13 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2).

У разі набрання законної сили ухвалою суду про відмову в задоволенні клопотання щодо умовно-дострокового звільнення засудженого від відбування покарання розгляд повторного клопотання з цього самого питання щодо осіб, засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може мати місце не раніше як через рік з дня винесення ухвали суду про відмову, а щодо засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених – не раніше як через шість місяців (ч. 6 ст. 539 КПК).

4. Правові наслідки умовно-дострокового звільнення від відбування покарання можуть бути сприятливими або несприятливими для засудженого. *Сприятливий* наслідок настає в тому разі, коли особа, що була умовно-достроково звільнена від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання не вчинить нового злочину. *Несприятливий* – якщо умовно-достроково звільнений протягом невідбутої частини покарання вчинить новий злочин.

У разі вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового злочину суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71–72 цього Кодексу.

5. Застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання щодо неповнолітніх передбачене ст. 107 КК.

6. Вирішуючи питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання осіб, що вчинили злочини до 1 вересня 2001 р., судам слід керуватися п. 11 Прикінцевих та перехідних положень цього Кодексу. Виходячи зі змісту зазначеного пункту, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання названих осіб здійснюється з урахуванням особливостей кожної кримінальної справи за правилами, встановленими статтями 81 та 107 КК 2001 р., якщо вони є більш м'якими, ніж ті, що були передбачені статтями 52, 521, 53 КК 1960 р., і, навпаки, за правилами, передбаченими статтями 52, 521, 53 КК 1960 р., якщо вони є більш м'якими, ніж ті, що встановлені статтями 81 та 107 КК 2001 р. (п. 16 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2).

Стаття 82. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким

1. Особам, що відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі, невідбута частина покарання може бути замінена судом більш м'яким покаранням. У цих випадках більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині цього Кодексу для даного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком.

2. У разі заміни невідбутої частини основного покарання більш м'яким засудженого може бути звільнено також і від додаткового покарання у виді позбавлення права займатися певні посади чи займатися певною діяльністю.

3. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким може бути застосована, якщо засуджений став на шлях виправлення.

4. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким можлива після фактичного відбуття засудженим:

1) не менше третини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин;

2) не менше половини строку покарання, призначеного судом за корупційний злочин середньої тяжкості, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі;

3) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний особли-

во тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила новий умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

5. До осіб, яким покарання замінене більш м'яким, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення за правилами, передбаченими статтею 81 цього Кодексу.

6. Якщо особа, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить новий злочин, суд до покарання за знову вчинений злочин приєднує невідбуту частину більш м'якого покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 цього Кодексу.

(Стаття 82 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1698-VII від 14.10.2014)

1. Позитивні зміни, що відбуваються в особистості засудженого і засвідчують процес його виправлення, дозволяють пом'якшити йому покарання. Заміна невідбутої частини більш м'яким застосовується у разі, якщо ступінь виправлення засудженого та відбута ним частина строку призначеного покарання не дозволяють його звільнити від відбування покарання умовно-достроково.

Основними покараннями, невідбута частина яких може бути замінена засудженому на більш м'яке, є лише обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

Передумовою для заміни невідбутої частини покарання більш м'яким є фактичне відбуття засудженим певної частини строку призначеного вироком суду покарання. *Підставою* – та обставина, що засуджений став на шлях виправлення.

2. Строк, після фактичного відбуття якого допускається пом'якшення покарання засудженому, залежить від ступеня тяжкості вчиненого злочину, форми вини, а також кримінального минулого особи. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким за вчинення *умисного* злочину може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим: не менше *третьої* частини строку покарання, призначеного судом за злочин *невеликої або середньої тяжкості*, крім корупційних злочинів; не менше *половини* строку покарання, призначеного судом за *тяжкий* злочин, *корупційний злочин середньої тяжкості*; не менше *двох третин* строку покарання, призначеного судом за *особливо тяжкий* злочин.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким за вчинення *необережного* злочину може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим: не менше *третьої* частини строку покарання, призначеного судом за злочин *невеликої, середньої тяжкості чи тяжкий* злочин; не менше *половини* строку покарання, призначеного судом за *особливо тяжкий* злочин.

Якщо особа *раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі* за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі, то заміна невідбутої частини покарання більш м'яким може бути застосована після фактичного відбуття таким засудженим не менше *половини* строку покарання, призначеного судом. У тому ж разі, якщо особа *раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин* протягом невідбутої частини покарання, пом'якшити їй покарання дозволяється після фактичного відбуття таким нею не менше *двох третин* строку покарання, призначеного судом.

При вирішенні питання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким щодо засудженого, покарання якому було пом'якшено згідно з актом амністії, помилювання або за рішенням суду, фактично відбута частина покарання повинна обчислюватися, виходячи з покарання, встановленого актом амністії, помилювання або рішенням суду (п. 11 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким»).

Якщо покарання визначено за сукупністю злочинів або вироків, то суд, замінюючи засудженому невідбуту частину покарання більш м'яким, повинен виходити із загального строку покарання, призначеного за сукупністю, і враховувати при цьому положення ч. 4 ст. 82 КК (абз. 2 п. 12 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2). При цьому суд має виходити зі строку покарання, визначеного ч. 3 ст. 81 КК, для більш тяжкого злочину, а при рівному ступені тяжкості злочинів, за які засуджено особу, – зі строку, встановленого для умисного злочину, індивідуального ступеня тяжкості злочинів, що входять у сукупність, тощо.

3. Свідченням того, що засуджений став на шлях виправлення, є позитивні зміни, що відбуваються в його особистості, підтверджені його сумлінною поведінкою і ставленням до

праці (див. коментар до ст. 81 КК). Ці позитивні зміни мають бути закріплені подальшим відбуванням покарання, однак вже більш м'якого.

4. Визначаючи вид та міру більш м'якого покарання, суд з урахуванням ступеня виправлення засудженого (його ставлення до вчиненого злочину, суспільного життя, режиму відбування покарання, майбутнього життя та праці) має орієнтуватися на систему покарань (ст. 51 КК), в якій останні розташовані від більш м'якого до більш суворого.

У випадках заміни невідбутої частини покарання більш м'яким засудженому має бути визначене покарання, необхідне і достатнє для його подальшого виправлення та попередження нових злочинів. Більш суворий вид покарання із числа передбачених законом визначається лише якщо менш суворий вид покарання буде недостатнім для подальшого виправлення засудженого та попередження вчинення ним нових злочинів. Розглядаючи клопотання (подання) про заміну невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі на певний строк суд може замінити це покарання обмеженням волі, арештом, виправними чи громадськими роботами, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у разі коли злочин, за який засуджений відбуває покарання, був пов'язаний з його посадою або із заняттям ним певною діяльністю).

Невідбута частина покарання у виді обмеження волі може бути замінена арештом, виправними чи громадськими роботами, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у разі коли злочин, за який засуджений відбуває покарання був пов'язаний з його посадою або із заняттям ним певною діяльністю).

Заміна невідбутої частини виправних робіт штрафом у зв'язку з тим, що засуджений став на шлях виправлення, КК не передбачено.

Якщо максимальна межа більш м'якого строкового покарання, встановленого Загальною частиною цього Кодексу для даного виду покарання, є меншою строку невідбутої частини покарання, строк більш м'якого покарання не повинен перевищувати цю максимальну межу. Перевищення невідбутої засудженим частини покарання у виді обмеження чи позбавлення волі встановленої законом максимальної межі більш м'якого покарання, яким вони замінюються, не є перешкодою для застосування до засудженого ст. 82 КК.

Визначаючи вид більш м'якого покарання у порядку ст. 82 КК, суди мають враховувати положення кримінального закону щодо неможливості застосування при заміні невідбутої частини покарання певних видів покарань до певних категорій осіб.

5. У разі заміни невідбутої частини основного покарання більш м'яким засудженого *може бути звільнено також і від додаткового покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю*. Таке звільнення від додаткового покарання є безумовним (абз. 2 п. 7 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2).

6. Вирішення судом питання про заміну невідбутої частини основного покарання більш м'яким здійснюється відповідно до ст. 539 КПК.

У разі набрання законної сили ухвали суду про відмову в задоволенні клопотання щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням розгляд повторного клопотання з цього самого питання щодо осіб, засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може мати місце не раніше як через рік з дня винесення ухвали суду про відмову, а щодо засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених – не раніше як через шість місяців (ч. 6 ст. 539 КПК).

7. Щодо осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, орган пробації застосовує наглядову пробацію (ст. 10 ЗУ від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII «Про пробацію»).

8. Правові наслідки заміни невідбутої частини покарання більш м'яким можуть бути сприятливими або несприятливими для засудженого. *Сприятливий* наслідок настає в тому разі, коли особа, якій невідбута частина покарання була замінена судом на більш м'яке покарання, не вчинить нового злочину. *Несприятливий* – якщо засуджений протягом відбування більш м'якого покарання вчинить новий злочин.

Якщо особа, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить новий злочин, суд до покарання за знову вчинений злочин приєднує невідбуту частину більш м'якого покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 КК.

9. До неповнолітніх заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням не застосовується (ч. 4 ст. 107 КК).

Стаття 83. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років

1. Засуджених до обмеження волі або до позбавлення волі жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, суд може звільнити від відбування покарання в межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.

2. Звільнення від відбування покарання застосовується до засудженої, яка має сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або яка має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини.

3. Контроль за поведінкою таких жінок здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання.

4. Після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті суд залежно від поведінки засудженої може звільнити її від покарання або замінити його більш м'яким покаранням чи направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком. У цьому разі суд може повністю або частково зарахувати у строк відбування покарання час, протягом якого засуджена не відбувала покарання.

5. Якщо засуджена, яка була звільнена від відбування покарання, відмовляється від дитини, передала її у дитячий будинок, зникла з місця проживання або ухиляється від виховання дитини, догляду за нею, або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення, суд може за поданням контролюючого органу направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком.

6. Якщо в період звільнення від відбування покарання засуджена вчинила новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 цього Кодексу.

(Стаття 83 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1254-VI від 14.04.2009)

1. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, застосовується судом у тих випадках, коли жінка стала вагітною або народила дітей під час відбування покарання. Таке звільнення від відбування покарання зумовлене турботою про інтереси дитини, матері або подружжя.

Звільнення від відбування покарання за цією підставою допускається при призначенні судом лише таких *основних покарань*, як обмеження волі та позбавлення волі на певний строк (крім позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі та особливо тяжкі злочини). Звільнення від відбування додаткового покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, закон не передбачає.

2. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, є правом, а не обов'язком суду. Приймаючи рішення про можливість такого звільнення, суд має врахувати тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи (див. коментар до статей 75, 79 КК). При цьому закон висуває додаткові вимоги для звільнення від відбування покарання за цією підставою. Згідно з ч. 2 ст. 83 КК воно застосовується до засудженої, яка має сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або яка має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини (має житло, доходи або заощадження для утримання дитини, відсутні соціальні контакти, що можуть негативно вплинути на виховання дитини).

3. Звільнення від відбування покарання визначається у межах строку, на який згідно із законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.

4. Щодо звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, орган пробації застосовує наглядову пробацію (ст. 10 ЗУ від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII «Про пробацію»).

5. Контроль за поведінкою таких жінок здійснює кримінально-виконавча інспекція за місцем проживання. За своїм характером він не відрізняється від контролю за звільненими від відбування покарання з випробуванням (див. коментар до статей 75, 79 КК). Однак щодо вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, він включає також забезпечення ними належних умов виховання та догляду за дітьми (п. 1.4 розд. IV Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, затвердженої наказом ДДУПВП та МВС від 19 грудня 2003 р. № 270/1560).

6. Правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, можуть бути різними. На їх визначення судом впливає поведінка засудженої (її виправлення) після досягнення дитиною трирічного віку, а також смерть дитини. Зокрема, засуджена може бути звільнена від покарання за умови, що своєю поведінкою вона довела своє виправлення; призначене їй покарання може бути замінено більш м'яким; направлена для відбування покарання. У цьому разі суд може повністю або частково зарахувати у строк покарання час, протягом якого засуджена не відбувала покарання.

Водночас засуджена може бути за поданням контролюючого органу направлена для відбування покарання, призначеного за вироком, і до досягнення дитиною трирічного віку. Це може статися, якщо вона: відмовляється від дитини; передала дитину у дитячий будинок; зникла з місця проживання; ухиляється від виховання дитини і догляду за нею; систематично вчиняє правопорушення, що тягнуть за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення.

Вирішення судом питання про звільнення від відбування покарання або про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років, здійснюється відповідно до ст. 539 КПК.

7. Якщо в період звільнення від відбування покарання засуджена вчинила новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 КК.

Стаття 84. Звільнення від покарання за хворобою

1. Звільняється від покарання особа, яка під час його відбування захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру відповідно до статей 92–95 цього Кодексу.

2. Особа, яка після вчинення злочину або постановлення вироку захворіла на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, може бути звільнена від покарання або від подальшого його відбування. При вирішенні цього питання суд враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи.

3. Військовослужбовці, засуджені до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я звільняються від покарання.

4. У разі одужання осіб, зазначених у частинах першій та другій цієї статті, вони повинні бути направлені для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, передбачені статтями 49 або 80 цього Кодексу, або відсутні інші підстави для звільнення від покарання. При цьому час, протягом якого до осіб застосовувалися примусові заходи медичного характеру, зараховується в строк покарання за правилами, передбаченими в частині п'ятій статті 72 цього Кодексу, а один день позбавлення волі дорівнює одному дню застосування примусових заходів медичного характеру.

1. Звільнення від покарання за хворобою зумовлене неможливістю або значним ускладненням відбування призначеного судом покарання.

Закон передбачає звільнення від покарання за хворобою трьох категорій осіб і осіб, які під час відбування покарання захворіли на психічну хворобу, що позбавляє їх можливості усві-

домлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст. 84 КК); осіб, які після вчинення злочину або постановлення вироку захворіли на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання (ч. 2 ст. 84 КК); військовослужбовців, засуджених до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК).

Звільнення від покарання стосовно першої і третьої категорій осіб є обов'язковим, а щодо другої – факультативним.

2. Звільнення від покарання за хворобою осіб, які під час відбування покарання захворіли на психічну хворобу, допускається за наявності двох критеріїв: медичного та юридичного.

Медичний критерій має засвідчувати наявність у засудженого психічного захворювання. Відповідно до розд. 6 Переліку захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання (Додаток 12 до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженого наказом МЮ та МОЗ від 15 серпня 2014 р. № 1348/5/572), такими психічними захворюваннями є:

деменції (деменція при хворобі Альцгеймера середнього та важкого ступенів; деменція при хворобі Піка; деменція важкого ступеня при: хворобі Гентінгтона, хворобі Паркінсона, нейроінфекції, сифілісі та прогресивному паралічі, травмах головного мозку, епілепсії, судинних захворюваннях, пресенильна та сенильна деменції (п. 6.1);

амнестичний синдром органічного походження, не обумовлений алкоголем або іншими психоактивними речовинами, у зв'язку з: травмами головного мозку, судинними захворюваннями, епілепсією, новоутвореннями головного мозку, нейросифілісом, нейроінфекціями, іншими захворюваннями (п. 6.2);

психотичні стани органічного походження (галюциноз органічного походження; кататонічний стан органічного походження; маячний (шизофреноподібний) стан органічного походження) (п. 6.3);

шизофренія, шизотипічні та маячні розлади (шизофренія параноїдна, гебефренна, кататонічна, недиференційована безперервна з наростаючим дефектом; шизотипний розлад; хронічні маячні розлади) (п. 6.4);

біполярні афективні розлади, рекурентні депресивні розлади – епізод важкої депресії з психотичними симптомами, суїцидальним ризиком (п. 6.5);

розлади особистості та поведінки органічної етіології, обумовлені хворобою, uszkodженням чи дисфункцією головного мозку – нейроінфекції, дегенеративні ураження головного мозку, судинні захворювання головного мозку, епілепсія, інші органічні uszkodження головного мозку (п. 6.6);

розлади особистості у стані важкої декомпенсації із загрозою ауто- чи гетероагресії – параноїдний розлад особистості, шизоїдний розлад особистості, дисоціальний розлад особистості, емоційно нестабільний розлад особистості, імпульсивний розлад особистості, істеричний розлад особистості, ананкастний розлад особистості (п. 6.7).

Наявність у засудженого психічного захворювання має бути підтверджено актом психіатричного обстеження засудженого в стаціонарних умовах спеціалізованої психіатричної лікарні (відділення) Державної пенітенціарної служби України.

Юридичний критерій має засвідчувати те, що зазначені психічні хвороби позбавляють особу можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (див. коментар до ст. 19 КК).

3. Звільнення від покарання за хворобою осіб, які після вчинення злочину або постановлення вироку захворіли на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, здійснюється на підставі висновку спеціальної лікарської комісії територіальних органів Державної пенітенціарної служби України. Відповідно до згаданого вище Переліку захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання, такими тяжкими хворобами (певних форм, стадій або видів) є: туберкульоз (розд. 1); інфекція вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ/СНІД) (розд. 2); лепра (розд. 3); новоутворення (розд. 4); хвороби ендокринної системи (розд. 5); хвороби нервової системи та органів чуття (розд. 7); хвороби органів кровообігу (розд. 8); хвороби органів дихання (розд. 9); хвороби органів травлення (розд. 10); хвороби нирок (розд. 11); хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (розд. 12); хвороби обміну (розд. 13);

анатомічні дефекти внаслідок захворювання чи травми (розд. 14); променева хвороба (розд. 15).

4. Звільнення від відбування покарання через хворобу з місць позбавлення волі може бути застосоване судом до тих засуджених, які захворіли під час відбуття покарання і ця хвороба перешкоджає відбувати покарання, тобто у випадках, коли подальше утримання в місцях позбавлення волі загрожує їх життю або може призвести до серйозного погіршення здоров'я чи інших тяжких наслідків (абз. 2 п. 2 ППВСУ від 28 вересня 1973 р. № 8).

Приймаючи рішення про звільнення від покарання або його відбування стосовно осіб, які після вчинення злочину або постановлення вироку захворіли на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, суд крім характеру захворювання має врахувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу засудженого, а також інші обставини справи (зокрема, поведінку засудженого за весь час відбування покарання, відомості про його минулі судимості, повноту відшкодування збитків, ступінь виправлення засудженого, його соціальні зв'язки поза межами місць відбування покарання, можливість надати лікування засудженому в умовах відбування покарання) (абз. 1 п. 3 ППВСУ від 28 вересня 1973 р. № 8).

Засуджені, щодо яких службовою перевіркою встановлено, що їх хвороба є результатом навмисного заподіяння собі ушкоджень під час відбування покарання, на звільнення від дальшого відбуття покарання через хворобу не представляються, за винятком випадків, коли під час заподіяння таких ушкоджень особа перебувала в стані гострого психічного розладу, що підтверджено лікарями-фахівцями (абз. 2 п. 21 ППВСУ від 28 вересня 1973 р. № 8).

Рішення суду про звільнення засудженого від відбування покарання через тяжку хворобу або про відмову в цьому судом має бути мотивоване і містити докладне обґрунтування висновків, до яких дійшов суд внаслідок розгляду подання. При цьому судам слід мати на увазі, що в разі погіршення стану здоров'я засудженого після відмови судом у його звільненні від подальшого відбування покарання через хворобу, повторно таке подання може бути надіслано до суду на підставі відповідного висновку комісії незалежно від часу винесення судом рішення про відмову (пункти 7, 71 ППВСУ від 28 вересня 1973 р. № 8).

5. Звільнення від покарання військовослужбовців, засуджених до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, застосовується лише в тому разі, якщо їх було визнано непридатними до військової служби за станом здоров'я.

Непридатність військовослужбовця до військової служби за станом здоров'я має бути підтверджено висновком медичної комісії. Орієнтиром при визначенні незадовільного стану здоров'я військовослужбовця, що робить його непридатним до військової служби, може бути Розклад хвороб, станів та фізичних вад, що визначають ступінь придатності до військової служби (Додаток 1 до Положення про військово-лікарську експертизу та медичний огляд у Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністра оборони України від 14 серпня 2008 р. № 402).

6. Звільнення від покарання за хворобою має умовний характер. У разі одужання осіб, зазначених у частинах 1 та 2 ст. 84 КК, вони мають бути направлені для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, передбачені статтями 49 або 80 цього Кодексу, або відсутні інші підстави для звільнення від покарання (зокрема, передбачені частинами 2, 4 ст. 74, статтями 81, 83, 86, 87 цього Кодексу).

При цьому час, протягом якого до осіб застосовувалися примусові заходи медичного характеру, зараховується в строк покарання за правилами, передбаченими ч. 5 ст. 72 КК, а один день позбавлення волі дорівнює одному дню застосування примусових заходів медичного характеру (абз. 2 п. 22 ППВСУ від 3 червня 2005 р. № 7 «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування»).

Стаття 85. Звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування

На підставі закону про амністію або акта про помилування засуджений може бути повністю або частково звільнений від основного і додаткового покарань.

(Текст статті 85 в редакції Закону № 3465-VI від 02.06.2011)

1. Звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування застосовується лише щодо особи, визнаної винуватою у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду.

На підставі закону України про амністію або акта про помилування засуджений може бути повністю або частково звільнений від основного і додаткового покарань.

Повне звільнення від покарання полягає у повному звільненні від основного і додаткового покарання чи у повному звільненні від невідбутої частини основного і додаткового покарання. Часткове звільнення від покарання передбачає звільнення від відбування основного покарання із залишенням додаткового покарання, або скорочення невідбутої частини покарання.

2. Порядок застосування амністії передбачений ЗУ від 1 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР «Про застосування амністії в Україні». Помилування здійснюється на підставі Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015.

3. Незважаючи на схожість цих спеціальних видів звільнення від покарання, існують їх суттєві відмінності:

якщо оголошення амністії є виключною прерогативою ВР, то помилування – це виключна прерогатива Президента України;

амністія оголошується прийняттям відповідного закону, помилування здійснюється шляхом видання відповідного указу;

амністія застосовується щодо індивідуально невизначених категорій осіб (крім індивідуальної амністії), помилування застосовується щодо індивідуально визначеної особи (осіб), засудженої до будь-якого виду покарання за вчинення злочинів будь-якої тяжкості;

амністованою може бути лише особа, яка вчинила злочин, як правило, до моменту набрання чинності закону про амністію, помилуваною може бути лише особа, щодо якої обвинувальний вирок набрав законної сили;

звільнення від відбування покарання у зв'язку з актом амністії здійснюється лише судом, помилування здійснюється Президентом України за відповідним клопотанням.

Амністія та помилування відрізняються від реабілітації (проголошення невинуватості несправедливо репресованої особи з поновленням її прав). Порядок реабілітації визначений ЗУ від 17 квітня 1991 р. № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

Стаття 86. Амністія

1. Амністія оголошується законом України стосовно певної категорії осіб.

2. Законом про амністію особи, визнані винними у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирoki стосовно цих осіб не набрали законної сили, можуть бути повністю або частково звільнені від відбування покарання.

(Частина третю статті 86 виключено на підставі Закону № 3465-VI від 02.06.2011)

4. Особи, визнані винними у вчиненні корупційних злочинів, вирoki стосовно яких не набрали законної сили, не можуть бути звільнені від відбування покарання, а особи, вирoki стосовно яких набрали законної сили, – не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання. Зазначені особи можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 цього Кодексу.

(Стаття 86 із змінами, внесеними згідно із Законами № 3465-VI від 02.06.2011, № 1698-VII від 14.10.2014)

1. Амністія – повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирoki стосовно цих осіб не набрали законної сили. Амністія оголошується законом про амністію, який приймається відповідно до положень КУ, КК та ЗУ від 1 жовтня 1996 р. № 392/96-ВР «Про застосування амністії в Україні».

ВР вправі прийняти закон про амністію як щодо певної категорії осіб, так і щодо конкретно визначеної особи (індивідуальна амністія).

2. Особи, на яких поширюється дія закону про амністію, можуть бути звільнені від відбування як основного, так і додаткового покарання, призначеного судом (ст. 6 зазначеного вище ЗУ).

Законом про амністію може бути передбачено: повне звільнення зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (повна амністія); часткове звільнення зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (часткова амністія) (ст. 2 цього ЗУ).

Законом про амністію не може передбачати заміну одного покарання іншим чи зняття судимості стосовно осіб, які звільняються від відбування покарання, крім випадків індивідуальної амністії.

Особам, засудженим до покарання (основного чи додаткового) у виді штрафу, сума штрафу, сплаченого ними до прийняття судом рішення про звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією, не повертається. Особи, на яких поширюється дія закону про амністію, не можуть бути звільнені від відбування додаткового покарання у виді конфіскації майна, в частині вироку, яка не була виконана на день набрання чинності законом про амністію (ст. 6 того самого ЗУ).

Треба мати на увазі, що до набрання чинності з 1 січня 2012 р. ЗУ від 2 червня 2011 р. № 3465-VI «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» та інших законодавчих актів України» ЗУ від 1 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР «Про застосування амністії в Україні» передбачав також можливість звільнення осіб від кримінальної відповідальності. Тому, якщо особа вчинила злочин до 1 січня 2012 р. і на неї поширюється дія відповідного закону про амністію, наприклад ЗУ від 8 липня 2011 р. № 3680-VI «Про амністію у 2011 році», вона може бути звільнена і від кримінальної відповідальності. Це зумовлено тим, що закон про кримінальну відповідальність, що погіршує становище особи, не має зворотної дії у часі (ст. 5 КК).

3. Дія закону про амністію поширюється на злочини, вчинені до дня набрання ним чинності включно, і не поширюється на триваючі або продовжувані злочини, якщо вони закінчені, припинені або перервані після набрання законом про амністію чинності.

У виняткових випадках з метою припинення суспільно небезпечних групових проявів чинність амністії може бути поширена на діяння, вчинені до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених законом про амністію (умовна амністія) (ст. 5 ЗУ «Про застосування амністії в Україні»).

4. Рішення про застосування чи незастосування амністії приймається судом щодо кожної особи індивідуально після ретельної перевірки матеріалів особової справи та відомостей про поведінку засудженого за час відбування покарання.

Установивши в стадії судового розгляду кримінальної справи наявність акта амністії, що усуває застосування покарання за вчинене діяння, суд, за доведеності вини особи, постановляє обвинувальний вирок із звільненням засудженого від відбування покарання (ч. 2 ст. 3 зазначеного вище ЗУ).

5. У ст. 4 ЗУ «Про застосування амністії в Україні» встановлено перелік осіб, до яких амністія не може бути застосована:

особи, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, і осіб, яких засуджено до довічного позбавлення волі;

особи, які мають дві і більше судимості за вчинення умисних тяжких та/або особливо тяжких злочинів, крім випадків індивідуальної амністії;

особи, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах;

особи, яких засуджено за злочин або злочини, що спричинили загибель двох і більше осіб;

особи, стосовно яких протягом останніх десяти років було застосовано амністію або помилування незалежно від зняття чи погашення судимості та які знову вчинили умисний злочин.

Амністія також не застосовується до осіб, засуджених за умисне вбивство; катування; насильницьке донорство; незаконне позбавлення волі або викрадення людини, якщо при цьому сталося заподіяння смерті, або нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що потягли за собою смерть.

Законом про амністію можуть бути визначені й інші категорії осіб, на які амністія не поширюється.

6. Особи, засуджені за вчинення злочину, які відповідно до закону про амністію підлягають звільненню від відбування (подальшого відбування) покарання, звільняються не пізніше як протягом трьох місяців після опублікування закону про амністію (ч. 1 ст. 8 ЗУ «Про застосування амністії в Україні»). Однак це не означає, що амністія не може бути застосована до осіб, які не були звільнені від відбування покарання протягом цього терміну. Тримісячний термін виконання закону про амністію встановлений з метою забезпечення виконання відповідного закону про амністію якнайшвидше, без затягування в розгляді матеріалів кримінального провадження.

Якщо на засудженого поширюється дія кількох законів про амністію, прийнятих у різний час, суд має застосувати до нього закон про амністію, що проголошений раніше або який поліпшує становище особи.

7. Особи, стосовно яких відповідно до закону про амністію застосовується скорочення терміну покарання, мають бути офіційно поінформовані про нове обчислення терміну покарання і про дату закінчення відбування покарання протягом місяця після опублікування закону про амністію.

Строки звільнення осіб за законом про індивідуальну амністію встановлюються у такому законі.

8. Закони про амністію, за винятком законів про умовну амністію, ВР може приймати не частіше одного разу протягом календарного року, крім випадків індивідуальної амністії (ст. 7 ЗУ «Про застосування амністії в Україні»).

Стаття 87. Помилування

1. Помилування здійснюється Президентом України стосовно індивідуально визначеної особи.

2. Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років.

3. Особи, засуджені за вчинення корупційних злочинів, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 цього Кодексу.

(Стаття 87 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1698-VII від 14.10.2014)

1. Помилування здійснюється Президентом України стосовно індивідуально визначеної особи (п. 27 ст. 106 КУ). Помилування здійснюється на підставі Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015 (далі – Положення). Механізм підготовки матеріалів за клопотаннями засуджених про помилування і подання їх до Адміністрації Президента України визначений у Порядку подання до Адміністрації Президента України матеріалів за клопотаннями засуджених про помилування та виконання указів Президента України про помилування, затвердженому наказом МЮ від 28 вересня 2012 р. № 1439/5.

2. На підставі акта про помилування засуджений може бути: повністю або частково звільнений від відбування як основного, так і додаткового покарання; довічне позбавлення волі може бути замінено на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років (п. 2 Положення).

3. Право клопотати про помилування має особа, яка: засуджена судом України і відбуває покарання в Україні; засуджена судом іноземної держави і передана для відбування покарання в Україну без умови про незастосування помилування, вирок суду щодо якої приведено у відповідність із законодавством України; засуджена в Україні і передана для відбування покарання іноземній державі, якщо ця держава погодилася визнати і виконати прийняте в Україні рішення про помилування (п. 3 Положення).

4. Клопотання про помилування може бути подано після набрання вироком законної сили, а при розгляді справи в касаційному порядку – після прийняття рішення відповідним судом. У випадку засудження особи до довічного позбавлення волі клопотання про її помилування

може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання (п. 4 Положення).

Особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або мають дві і більше судимостей за вчинення умисних злочинів чи відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин.

Особи, засуджені за вчинення корупційних злочинів, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, установлених ч. 3 ст. 81 КК (п. 5 Положення).

5. Відповідно до п. 7 Положення підготовку матеріалів до розгляду клопотання про помилування та повідомлення заявника про результати такого розгляду здійснює Департамент з питань помилування Адміністрації Президента України (далі – Департамент).

Клопотання про помилування і підготовлені Департаментом матеріали попередньо розглядаються Комісією при Президентові України у питаннях помилування (далі – Комісія) (п. 8 Положення).

Клопотання про помилування особою, засудженою судом України, яка відбуває покарання в Україні, або засудженою судом іноземної держави і переданою для відбування покарання в Україну без умови про незастосування помилування, подається через адміністрацію установи виконання покарань або іншого органу, що здійснює виконання кримінальних покарань. Адміністрація в установленому порядку невідкладно реєструє клопотання і протягом п'ятнадцяти днів з дня подання направляє його до Адміністрації Президента України разом із копіями вироку, ухвали і постанови суду, характеристикою про поведінку особи з викладеною письмово думкою адміністрації та, як правило, спостережної комісії або служби у справах дітей про доцільність помилування, а також іншими документами і даними, що мають значення для розгляду питання про застосування помилування.

Засуджена особа до особистого клопотання про помилування може долучити інші документи, які, на її погляд, мають значення для застосування помилування (п. 6 Положення).

Під час розгляду клопотання про помилування враховуються: ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбуття покарання, особа засудженого, його поведінка, щире каяття, стан відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, сімейні та інші обставини; думка адміністрації установи виконання покарань або іншого органу, який виконує покарання, спостережної комісії, служби у справах дітей, місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, громадських об'єднань та інших суб'єктів про доцільність помилування (п. 9 Положення).

Пропозиції Комісії за результатами попереднього розгляду клопотань про помилування оформляються протоколом, який підписують голова та секретар Комісії. За результатами попереднього розгляду клопотань про помилування і матеріалів, підготовлених Департаментом, Комісія вносить Президентові України пропозиції про застосування помилування. Про клопотання, підстав для задоволення яких не знайдено, Комісія доповідає Президентові України (пункти 11, 12 Положення).

6. Про помилування засудженого Президент України видає указ, норми якого мають пряму дію (не потребують додаткових рішень суду).

7. У разі відхилення Комісією клопотання про помилування засудженої особи повторне клопотання щодо неї за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, може бути внесено на розгляд Комісії не раніше як через рік із часу відхилення попереднього клопотання (п. 14 Положення).

Перелік основних наукових джерел до розділу

Білоконев В. М. Застосування амністії в Україні (судова практика) : наук.-метод. посіб. / В. М. Білоконев. – Запоріжжя, 2009. – 211 с.

Герасименко В. П. Заміна покарання більш м'яким при його відбуванні за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Герасименко Віктор Петрович. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2007. – 213 с.

Горох О. П. Про формування засад кримінально-правової політики у сфері звільнення від покарання / О. П. Горох // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення кримінального законодавства України про кримінальну відповідальність : матер. Міжн. наук.-практ. конф. (11–12 жовт. 2012 р.) / редкол. : В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) [та ін.]. – Х. : Право, 2012. – С. 263–266.

Горох О. П. Звільнення від покарання та його відбування: комплексний аналіз норм кримінального та кримінального процесуального кодексів України // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжн. наук.-практ. конф. (19–20 верес. 2013 р.). – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 43–47.

Горох О. П. Принципи та загальні засади звільнення від покарання як проблема соціального замовлення // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матер. Міжн. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. – Х. : Право, 2013. – С. 657–661.

Дашченко О. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Дашченко Олена Вікторівна. – Запоріжжя : Класичний приватний ун-т, 2009. – 230 с.

Застосування до засуджених умовно-дострокового звільнення: український та зарубіжний досвід : наук.-практ. посіб. / О. І. Богатирьова, А. О. Галай, О. П. Горох та ін. ; за заг. ред. А. О. Галай. – К. : Нац. акад. прокуратури України, 2015. – 124 с.

Звенигородський О. М. Контроль та нагляд кримінально-виконавчої інспекції за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Звенигородський Олександр Михайлович. – Д. : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – 223 с.

Золотарьов А. І. Звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування за злочини у сфері господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Золотарьов Анатолій Іванович. – Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 222 с.

Івасюк І. Г. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання внаслідок зміни обстановки : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Івасюк Ігор Георгійович. – Л. : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. – 193 с.

Казначесва Д. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Казначесва Дар'я Володимирівна. – Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – 205 с.

Книженко О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Книженко Оксана Олександрівна. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ МВС України, 2003. – 207 с.

Литвак О. М. Проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні : монографія / О. М. Литвак, О. В. Чепелюк. – К. : Атіка, 2009. – 160 с.

Маляренко В. Т. Амністія та помилування в Україні : навч. посіб. / В. Т. Маляренко, А. А. Музика. – К. : Атіка, 2007. – 699 с.

Назимко Є. С. Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення делегалізації в Україні : монографія / Є. С. Назимко. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 280 с.

Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування : монографія / передм. д-ра юрид. наук, доц. М. І. Хавронюка ; наук. ред. О. О. Дудоров / Є. О. Письменський. – Луганськ : Віртуальна реальність, 2011. – 387 с.

Романов М. В. Звільнення від відбування покарання : навч. посіб. / М. В. Романов. – Х. : Права людини, 2012. – 112 с.

Скригонюк М. І. Прокурорський нагляд за додержанням законів України при умовно-достроковому звільненні засуджених від кримінального покарання : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій, прокуратура та адвокатура» / Скригонюк Микола Іванович. – К. : Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1999. – 175 с.

Хлистова Н. Б. Заохочення суспільно-корисної мотивації : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Хлистова Надія Борисівна. — Донецьк : Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2008. — 209 с.

Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : монографія / П. В. Хряпінський ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Х. : Харків юридичний, 2009. — 840 с.

Школа С. М. Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Школа Сергій Миколайович. — К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. — 248 с.

Яковець І. С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : монографія / І. С. Яковець. — РІ, 2012. — 212 с.